

קֶרֶן כַּעִין שִׁגְנַב / סה. - סו.

תוכן:

פתיחה

א. על מה מוסבים דברי רב?

שיטת רש"י

שיטת התוס'

היחס בין גניבה לגזילה

ב. האם דברי רב נאמרו ביחס ליוקר?

ג. מה הדין בכחש ופיטום ממילא?

ד. שיטת ר"ת

פתיחה

הגמ' (סה. - יו.) אומרת:

"גופא, אמר רב: קרן - כעין שגנב, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה - כשעת העמדה בדין. מאי טעמא דרב? אמר קרא גניבה וחיים, אמאי קאמר רחמנא חיים בגניבה? אחייה לקרן כעין שגנב. אמר רב ששת, אמינא: כי ניים ושכיב רב אמר להא שמעתא; דתניא: כחושה, והשמינה - משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב! אמרי, משום דא"ל: אנא פטימנא ואת שקלת? ת"ש: שמינה, והכחישה - משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב! התם נמי, משום דאמרינן ליה: מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא, כי קאמר רב - ביוקרא וזולא הוא דקאמר. היכי דמי... אמרי: כי קאמר רב, כגון דמעיקרא שויא ד' ולבסוף שויא זוזא, קרן - כעין שגנב, תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה - כשעת העמדה בדין...".

בעז"ה נעמוד להלן על מספר עניינים בסוגיה זו:

א. מהו היחס בין הקרן לכפל? האם סיבות החיוב בקרן ובכפל הן שונות במהותן, וזאת הסיבה לדברי רב "קרן כעין שגנב תשלומי כפל וד' וה' כשעת העמדה בדין", או שמא סיבת החיוב אחת היא - מעשה הגניבה, אלא שהתורה חידשה שתשלומי הקנס הולכים אחרי שעת העמדה בדין מסיבה אחרת? האם דין זה נאמר רק להחמיר על הקרן ולהקל על תשלומי הקנס, או שגם לאידך גיסא נלך בקרן אחר שעת הגניבה ובקנס אחר שעת העמדה בדין?

ב. בעניין דרכי הלימודים - האם היה בעניין זמן השומא הנחה פשוטה מסברה לולי הפסוקים? מדוע אין חילוק בסוגיה בין גנב וגזלן, האם מסברה יש להשוות לעניין זה גנב וגזלן, או שמא יש מקורות לאותו הדין הן בגנב והן בגזלן ולכן לא נצרכה הגמ' לבארם?

ג. מסקנת הגמ' שדברי רב נאמרו ביחס ליוקרא וזולא בלבד, אך ראיות הגמ' לכך הן ממקרים בהם הכחיש הגנב את הבהמה בידיים או פטמה, מה הדין אם הוכחשה או הוזלה מאליה?

ד. במה נחלקו הראשונים במסקנת הסוגיה בפירוש המושג "טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשיו"?

ה. מהי סיבת החיוב בד' וה', האם מעשה הגניבה או מעשה הטביחה והמכירה?

כתב רש"י (סד: ד"ה אחייה):

"אחייה לקרן כעין שגנב - לקמן היא בשמעתין דאם גנב בהמה והוכחשה או הוזהל משלם כשעת הגניבה דכתיב חיים החייהו לקרן של גניבה שיהא שלם".

כלומר, מבאר רש"י שמה שהגמ' נותנת טעם לדבריו של רב מהפסוק, כוונתה לתת טעם לכך שהקרן משתלמת כשעת הגניבה אף אם הוכחשה או הוזהל לאחמ"כ. למדנו מדבריו ג' נקודות חשובות בהבנת דבריו רב - א. מה שנצרך רב ללמוד את טעמו מהפסוק "גניבה וחיים", וזה ביחס לדין הקרן ולא ביחס לדין הקנס. ב. דברי רב נכונים לא רק בהוזהל אלא גם בהוכחשה מאליה (ודלא כתוס' דלהלן). ג. רש"י פירש את דברי רב דוקא אם הוזהל, וצ"ב לפי"ז מה יהיה הדין אם הוקרה. האם גם לקולא דין הקרן כשעת העמדה בדין? ד. מבואר ברש"י שהדרשה מ"חיים", היא מלשון השלמה. נתייחס לנקודות אלו כסדר בעז"ה בדברי רש"י והתוס'.

א. על מה מוסבים דברי רב?

שיטת רש"י

התוס' (ד"ה גופא) הקשו מדוע נצרכנו לדברי רב, הרי כבר שמענו מהמשנה "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה", שחייב הקרן הוא כשעת הגזילה. לכן, תירצו התוס' שעיקר מה שהוצרך רב להשמיענו אינו את דין הקרן, שאותו כבר שמענו מהמשנה להלן, אלא עיקר דברי רב הם שדוקא הקרן היא כעין שגנב אבל כפל וד' וה' כשעת העמדה בדין:

"וי"ל דעיקר רב לא אתא לאשמועינן אלא תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כשעת העמדה בדין והא דקאמר מ"ט דרב אתשלומי כפל ותשלומי ד' וה' קא בעי וה"פ אמר קרא גניבה וחיים אחייה לקרן כעין שגנב ומשמע ליה דוקא לקרן ולא תשלומי ד' וה'".

לעניין הלימוד לכך שהקנס משתלם כשעת העמדה בדין ולא כשעת הגניבה מבואר שחולקים התוס' על רש"י, שהרי רש"י פירש את הלימוד דוקא לעניין הקרן ולא לעניין הכפל. צריך להבין אם כן, מניין יודעים אנו לפי רש"י שדין הכפל וד' וה' הם כשעת העמדה בדין, מדוע לא נאמר שגם חיוב הכפל הוא כשעת הגניבה, כחייב הקרן?

ונראה שלרש"י המקור לכך שכפל וד' וה' משלם כשעת העמדה בדין הוא מהפסוק "המצא תמצא בידו", משם למדנו שעיקר חיוב הכפל תלוי בשעה שבאו עדים לבית הדין - שעת העמדה בדין, וכמו שכתב רש"י להלן סח: לבאר מדוע אין כפל כאשר חזרה קרן לבעלים:

"והרי חזרה קרן לבעלים - אי כשהקדישו בעלים כפל אמאי משלם הרי חזרה קרן לידם דאקדשוה כל היכא דאיתיה וכפל לא מחייב אלא כשנמצאת ביד גנב שבאו עדים כדכתיב אם המצא תמצא בידו".

מבואר בדברי רש"י שסיבת החיוב בכפל היא השעה שבאו עדים לבית הדין. ונראה לבאר שמה שלמדנו אותנו התורה בזה הוא, שחומרת המעשה שעליו קנסה התורה את הגנב אינו עצם מעשה הגניבה, אלא אי השבת החפץ לאחר הגניבה, עד שהוצרך להמצא בידו (כע"ז מציינו בספר שערי תשובה לרבינו יונה (שער א אות ב) שעיקר החטא הוא בהימנעות מהתשובה, עיי"ש).

ממילא ניתן לבאר שלכך נצרכו שני הפסוקים: מ"גניבה וחיים", למדנו שעיקר דין הקרן הוא להשלים את החפץ הגנוב כמו שהיה בשעת מעשה הגניבה. לפי"ז היינו עשויים לטעות ולחשוב, שגם הכפל משתלם

כשעת הגניבה, שהרי כתב רש"י (לעיל ה.) שחיוב הקרן בגניבה נלמד מאותו פסוק של חיוב הכפל "שנים ישלם", הכולל את כפל ואת הקרן, וא"כ אם שומת חיוב הקרן היא כשעת הגניבה, כך צריך להיות גם ביחס לכפל שחיובו נלמד מאותו הפסוק. על זה חידשה תורה שחיוב הכפל עיקרו הוא בשעת המציאה "המצא תמצא בידו", וכיון שסיבת חיובו של הכפל היא כשעת הגניבה, חידש רב מסברתו שהשומא הולכת לפי אותה השעה, ולא אחר שעת הגניבה.

וה"ה שניתן לומר להיפך, שכיון שלמדנו שסיבת חיוב הכפל היא שעת ההעמדה בדין מ"המצא תמצא בידו", היינו אומרים שגם סיבת חיוב הקרן שכלולה באותו הפסוק היא שעת ההעמדה בדין, וא"כ גם שומת הקרן תהיה כשעת ההעמדה בדין, ולכן נצרך הפס' "חיים שנים ישלם", לומר שסיבת חיוב הקרן אינו על ההמצאות בידו, אלא הוא חיוב השלמה של החסרון שנוצר במעשה הגניבה, וא"כ נישום ע"פ שעת הגניבה. לסיכום, בשיטת רש"י נראה שזמן השומא תלוי בזמן סיבת החיוב, וישנם שני פסוקים מהם למדנו שזמן סיבת החיוב בקרן ובכפל אינם באותה השעה, אלא חיוב הקרן הוא דין השלמת הגזילה, וחיוב הכפל הוא על הימצאות הגניבה בידו.

שיטת התוס'

בתוס' פשוט שחולקים על המקור לכך שהכפל וד' וה' כשעת ההעמדה בדין, וסוברים שהמקור לכך הוא מדיוקא דקרא, כמו שהזכרנו. אמנם, בפשט לשון התוס' שלפנינו אין הכרח לומר שחולקים על רש"י גם לעניין מקור הלימוד לכך שהקרן היא כעין שגנב, דמה שהקשו התוס' מהמשנה "כל הגזלנים משלמים כשעת הגזילה" זהו רק מקור מהמשנה לדין שהקרן משתלמת כשעת הגניבה, שהרי משנה זו כללה ואמרה "כל הגזלנים" ולא חילקה בין גנב וגזלן, ומשמעות הדברים שבכל גווני משלמים כשעת הגזילה, ולא צריך לזה מימרא של רב. אך מהו המקור של המשנה? האם צריך לימוד לכך מהפסוקים או שהדבר פשוט מסברה? לזה לא התייחסו התוס' בהדיא, וניתן לומר בדבריהם כסברת רש"י שדין זה נלמד מ"גניבה וחיים", ואף שרב לא נצרך לדבריהם לחדש דין זה, הביאה הגמ' את הלימוד מדבררי רב כדי לדייק שדווקא הקרן כעין שגנב ולא הכפל וד' וה'.

כך גם מדויק קצת לשון התוס':

"וה"פ אמר קרא גניבה וחיים אחייה לקרן כעין שגנב ומשמע ליה דוקא לקרן ולא תשלומי ד' וה'".

תוס' לא כתבו שכל הלימוד הוא לעניין הכפל, אלא על גבי הלימוד של הגמ' שמתייחס ישירות לכפל הוסיפו בו' החיבור "זמשמע ליה", דהיינו לרב, שדוקא לעניין הכפל נתחדש שחיובו הוא כשעת התשלומין, אבל כפל וד' וה' כשעת העמדה בדין.

אמנם בתוס' הרא"ש (הובא בשיטמ"ק) מבואר שגם בזה חולק על רש"י משום שהוסיף להקשות על רש"י שאם זהו טעם המשנה, היה עלינו לפרשו ביחס למשנה שם, וא"כ מבואר שלשיטתו טעם המשנה אינו נובע מהפסוק כלל, משום שזו היא סברה פשוטה שסיבת חיוב תשלום הקרן היא שעת הגניבה וזמן השומא של תשלום הקרן הינו כשעת סיבת חיובה, ושצורך בפסוק הוא רק לדייק שדין הכפל וד' וה' אינו כן. והדברים מתאימים לדברי הרא"ש בפסקיו שכתב שהטעם לכך שקרן כעין שגנב משום ש"מילתא דפשיטא היא", כיוון שסיבת החיוב היא על שעת הגזילה, שהרי לא קיבל עליו שמירה כדי שנחייבו לאחר

מכן על מה שהקרן נשברה¹, ולכן נצרך הפס' רק לדייק ממנו שחיוב הכפל אינו כשעת הגניבה, אלא כשעת ההעמדה בדין.

עכ"פ מבואר בדברי התוס' שסיבת ההבדל בזמני השומא בין הקרן לכפל אינה מכיוון שסיבות החיוב חלוקות ביניהן (כרש"י), אלא מגזיה"כ לגבי אופן התשלום. וביארו עוד התוס' להלן (סו. ד"ה טלאים אליבא דר"י) בסברת החילוק בין הקרן לקנס, שאע"פ שסיבת החיוב בשניהם היא שעת הגניבה, מכיוון שבית הדין הם המחילים את הקנס - נמדד חיובו בעת שומת בית הדין, מסיבה זו כתבו שדוקא לעניין יוקרא וזולא למדנו מהפסוק, ולא לעניין כחש ופיטום, אפי' דממילא - משום שהגדרת המעשה תלויה בודאי בשעת הגניבה (ואפי' לעניין ד' וה' כמו שיתבאר להלן בעז"ה), ורק השומא ביחס למעשה הגניבה היא הנעשית בשעת ההעמדה בדין והוא משמעותי דוקא ביחס לכפל שאותו בית הדין מחילים ולא ביחס לקרן, וזו היא הסברה שלימדנו הפסוק (כן מבואר בלשונם, עיי"ש).

היחס בין גניבה לגזילה

עוד יש לציין בהקשר לדברי התוס', שנראה שטעם המשנה לעניין הקרן הוא בגזילה מ"והשיב את הגזילה אשר גזל", שמשם נלמד עיקר דין משנה זו (צג:) שהגזלן קונה בשינוי, ואחר שנשתנתה הגזילה "דמים בעלמא בעי שלומי" (להלן טו.), וכמו"כ למד הירושלמי (הובא בתוס' לעיל יא.) מפסוק זה שאין שמין לגזלן. ואילו מקור דין המשנה בגניבה הוא מהפסוק "חיים שנים ישלם" ולא מתים, ממנו למד הירושלמי שאין שמין לגנב, ומבואר בתוס' (ב"מ צד.) שזו אותה דרשה שנזכרה בבבלי של "אחיייה לקרן", והטעם שכל דינים אלו נלמדים מאותם הפסוקים היא משום שלימוד זה אינו לימוד פרטי אלא הלימוד הוא מהו גדר החיוב בקרן של גניבה וגזילה, כמו שכתבו התוס' שם:

"היינו טעמא, דגנב וגזלן קנו מיד כשהוציאו מרשות בעלים, אבל מזיק לא נתחייב אלא כמו שהזיק".

¹ אמנם לכאורה קשה, לדברי רש"י בסנהדרין עב. שכתב שגזלן חייב בשמירה מק"ו משואל שכל הנאה שלו, וא"כ מדוע כשנשבר ממילא אינו מתחייב כשומר על מה שנאנס ונשבר ממילא כאשר היה שוה ד'? אך כאשר נדקדק בלשון רש"י שם אין זו כוונת דבריו. וזה לשון רש"י:

"דאף על גב דהיכא דיש לו דמים חייבין באחריותו לאו קנין הן לו להיות כשאר נכסיו, דכי אוקמיה רחמנא ברשותיה וחייב את הגזלן לשלם הני מילי לענין שלומי, דלא מצי למימר ליה: נאנסו, דאשכחן בשומרין דחייבן הכתוב ליטבע אם לא שלח יד במלאכת רעהו - הא שלח אף על גב דטעין מת או נשבר, דהיינו אונס - חייב, דנעשה עליה גזלן בשליחות יד.

אבל לענין מקנא לא קני - אם קיימין הן אצלו והוא היה בא לעכבו ולומר דמים אני מחזיר לך - לא קני ומהדר להו בעינייהו, דכתיב (ויקרא ה) והשיב את הגזילה, והאי דכי נאנסו מחזיר דמים ולא מצי אמר ליה נאנסו ומיפטור - משום דלא גרע גזלן משואל, דמשום דכל הנאה שלו אוקמינהו רחמנא ברשותו לשלומי אם נאנס, דכל כמה דקיימא הדרא בעינא, הא נמי כל הנאה שלו ומיחייב לשלומי".

רש"י לא כתב שהמקור של חיוב אונסין הוא מדין שואל, וגם לא בא לומר ששעת חיוב הגזלן באונסין אינה בשעת מעשה הגזילה (ולכן אין קלב"מ), אלא בא לבאר ש"והשיב את הגזילה אינו דין להשיב דבר שכבר שלו כשאר נכסיו", ועל זה בא רש"י לומר שחיוב הגזלן באונסין אינו מלמד על כך שהחפץ הוא שלו (וא"כ דין "והשיב" הוא חיוב תשלומין שנפטר ממנו בקלב"מ), שהרי גם שואל חייב באונסין אע"פ שאין החפץ נעשה שלו. והטעם דבמקום שכל הנאה שלו העמידה התורה את החפץ ברשותו להתחייב באונסין, אף שאינו נעשה ממש שלו.

וסברת רש"י שגם בשואל אין חיובו באונסין נובע מחיוב השמירה, שהרי לא שייך לשמור מאונס, ועל כרחינו שחיוב השואל באונסין גם הוא דין השבה, וכן הוכיחו גם התוס' שאנץ (בשיטמ"ק נו:) מכך ששומר יכול לומר (בשור הנסקל) "הרי שלך לפניך". אך גדר חיוב השבה בשומר ובגזלן ע"כ הוא גדר שונה, משום שבשומר החפץ אינו יוצא מרשות הבעלים, וחיוב השבתו הוא כל זמן השמירה להעמיד את החפץ לבעליו. משא"כ בשומר שכל חיובו הוא להשיב את החפץ כעין שגנב, ומה שנלמד מהגילוי של הכתוב בשליחות יד הוא רק לומר שאינו נפטר מחיוב השבה זה גם באונס. וע"ע ביש"ש ט, כ) שחילק לדינא בין דיני השבה בשומר ובגזלן, ויסוד הדברים יתכן עכ"פ גם לרש"י והתוס' שלא סוברים כדבריו שם. ויש עוד מקום להאריך בזה.

דהיינו, הלימוד הוא לכך שהחיוב בדמי הגניבה נובע ממה שהגנב קנה את החפץ בשעת הגניבה לעניין השבתו, וממילא צריך להשיבו כפי שהיה בשעת הגניבה, על כל הנפק"מ הנובעות מכך². ויוצא מזה, שגם לתוס' הטעם לכך ששומת קרן היא כעין שגנב הוא משום שזו היא סיבת החיוב, ורק לגבי הכפל יש גזה"כ שאין הולכים אחר סיבת החיוב, אלא אחר שומת בי"ד המחליטים אותו.

ב. האם דברי רב נאמרו ביחס ליוקר?

כאמור, רש"י כתב שהלימוד מהפסוק שהקרן משתלמת כשעת הגניבה, הוא למציאות ש"הוכחשה או הוזלה", וניתן היה ללמוד מדבריו שדוקא להחמיר על הקרן למדנו מהפסוק שהולכים אחר שעת הגניבה, אבל אם הוזלה אין הולכים אחר שעת הגניבה. אם נאמר כך יקשה קצת על פי מה שביארנו לעיל מסברה בדברי רש"י שהשומא הולכת אחר סיבת החיוב, וסיבת החיוב בקרן היא בשעת הגניבה, דבזה לא שייך לחלק בין הוקרה להוזלה, כיוון שזמן השומא אינו ע"מ לייפות את איכות התשלומין אלא תלוי בשעה שעליה חייב לשלם.

גם יקשה לפי זה מהבנת רב ששת בדברי רב, שהקשה עליו מהברייתא שאם גנב כחושה ופיטמה משלם כשעת תשלומי כפל כשעת הגניבה. משמע שהבין רב ששת שרב עוסק גם באופן שהוקרה. כך אכן הקשו התוס' (ד"ה דתניא) על הבנה זו שרב בא לייפות כחה של הקרן, ותירצו שאכן לשון "אחייה" אינו לשון ייפוי אלא לשון השלמה. מכיוון שגם רש"י פירש בזה כדבריהם "החיייהו לקרן של גניבה שיהא שלם", נראה מדבריו שהלימוד מהפסוק נכון גם כאשר הקרן התייקרה, שישלם כשעת הגניבה כשאינה בעין. כך גם מתבאר בהדיא מדברי רבה שב"איתבר ממילא" משלם קרן כדמעיקרא, ואין מחמירים על הקרן כשעת העמדה בדין.

כמו"כ יש להביא ראיה שזו היא דעת רש"י מכך שלהלן סו. ביחס לקושיית הגמ' על רב מדין טלה ונעשה איל שמבואר בביריתא שמשלם קנס כשעת הגניבה ולא כשעת העמדה בדין כתב:

"לימא תיהו תיובתא דרב - דאמר לעיל כשעת העמדה בדין כשהוזלה וכ"ש כשהוקרה דהתם אפי' קרן

מחייב ליה רב כי השתא דהא כרבה ס"ל דאמר תברה או שתייה משלם ד".

מבואר שהטעם שכשהוקרה (ש"לרש"י אין חילוק בינה לבין נתפטמה או נעשה איל, כפי שיתבאר בע"ה) משלם קרן כי השתא היא מטעם "תברה או שתייה", ולא מטעם ייפוי כח הקרן.

לכן, נראה שהסיבה שפירש רש"י שהלימוד מ"אחייה לקרן כעין שגנב" הוא ביחס לזול ולא ביחס ליוקר, היינו משום שאם הוקרה, כיון שרב מיירי בטבחה או מכרה, משלם קרן כי השתא משום שתברה או שתייה כדברי רבה³.

ג. מה הדין בכחש ופיטום ממילא?

² ממהלך הדברים בירושלמי שהביאו תוס' הנ"ל נשמע ממילא שלא ניתן ללמוד דיני גניבה מגזילה, וכך מבואר גם מכך שנצרכו פסוקים שונים למעט גניבה וגזילה משטרות, עבדים וקרקות (בריש פירקין בגנב ולהלן קיז: בגזלן). אלא שאחרי שבשניהם למדנו את הגדר של כעין שגנב וגזל משני פסוקים שונים יכולים התוס' להשוות ביניהם.

³ בבבאור סברת רבה, אין מקומה במאמר זה, עי' במאמרו של ר' דביר דינר.

כאמור, רש"י כתב שדברי רב מוסבים הן על הוזהו והן על הוכחשה ממילא, וכך ביאר גם בסוגיה בדף סה. שדין פיטום והכחשה ממילא כדין הוזהו והוקרה, והסברות שהזכירה הגמ' לחלק הם דוקא ביחס למעשה של הגנב - "אנא פטימנא ואת שקלת" או "מה לי קטלה כולה מה לי קטלה פלגא", שכיוון שהגנב יצר את הפיטום לא שייך לחייבו על זה כפל, וכיוון שהכחשה מתחייב ע"ז בכפל וד' וה', אבל אם מאליה הבהמה כחשה או הוזהו משלם כפל וד' וה' כשעת העמדה בדין. והדבר מבואר מאד לפי מה שנתבאר בשיטת רש"י, שהמחייב בקנס הוא שעת ההעמדה בדין, דהיינו שעת המציאה בידו, ולכן כל מה שנכלל בשם "הגניבה" בשעת ההעמדה בדין חייבים עליו בכפל, וכמו שהזכרנו מסתבר שהטעם הוא משום שבכפל חייב על מה שלא השיב, ובד' וה' על עצם הטביחה והמכירה.⁵

התוס' חולקים על רש"י בזה, וכתבו (ד"ה מה בתירוץ ראשון, וכן נקטו במסקנת הסוגיה ד"ה טלאים בשיטת ר"י) שגם כאשר הוכחשה ממילא חייב לשלם כשעת הגניבה, וכן כתבו לעניין התפטמה ממילא שהולכים אחר שעת הגניבה. טעם מחלוקת רש"י והתוס' תלויה בהבנת השקלא וטריא בין ר' חנינא לר' אילעא לגבי גנב טלה ונעשה איל:

"אמר רבי אילעא: גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור - נעשה שינוי בידו וקנאו, טבח ומכר - שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר. איתיביה רבי חנינא לר' אילעא: גנב טלה ונעשה איל, עגל ונעשה שור - משלם תשלומי כפל ותשלומי ארבעה וחמשה כעין שגנב; ואי ס"ד קנייה בשינוי, אמאי משלם? שלו הוא טובח, שלו הוא מוכר! אמר ליה: ואלא מאי? שינוי לא קני, אמאי משלם כעין שגנב? לשלם כי השתא! אמר ליה: כי השתא היינו טעמא דלא משלם, משום דא"ל: תורא גנבי ממך? דיכרא גנבי ממך? א"ל: רחמנא ניצלן מהאי דעתא! אמר ליה: אדרבה, רחמנא ניצלן מדעתא דידך!".

התוס' למדו שסברת ר' חנינא לעניין טלה ונעשה איל, שאע"פ שסובר שאינו נחשב שינוי יכול לומר "אנא פטימנא ואת שקלת" נכונים לכו"ע, ומה שענה לו ר' אילעא "רחמנא ליצלן מהאי דעתא", מוסב על עיקר דבריו, שסובר שטלה ונעשה איל איננו נחשב שינוי, אבל מודה ששבח שהשביחה הבהמה בגופה מאליה לא שייך לצרף לחיוב כפל, כי אין זה גוף הגניבה. וביאור הסברה שאף שאינו נקרא שינוי, מ"מ התוספת אינה מה שגנב, ולעניין התוספת או החסרון עצמו ודאי שנחשב שינוי, אף שאין הבהמה כולה נקראת דבר חדש, אלא כלול בה הגניבה, ועליה מתחייב לפי הערך של עכשיו, וכך ביארו התוס' את תירוץ הגמ' "טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשיו".

עוד משמע בפשטות מדברי התוס' שבכחושה ונתפטמה ושחטה אפי' חיוב הקרן הוא כשעת הגניבה ולא כשעת השחיטה, והטעם הוא משום שלשיטתם שם "גניבה" מונח רק על מה שהיתה בשעת הגניבה, ולא על מה שהושבחה, משום שלעניין השבח נחשב שינוי, ולכן גם על מה ששברה חייב רק על הקרן שהיתה מעיקרא, דזו היא סברת "שמינה גנבי מינך".

⁴ ניתן לבאר זאת בשני אופנים: א) ניתן לבאר שמעשה זה עצמו נחשב כמעשה גניבה מחודש, וכמבואר בלשון רש"י לגבי "תברא או שתייה", שזוהי שעת הגזילה, ולכן על שעה זו מצד עצמה מתחייב בכפל. ב) הגרש"ש בחידושו (סימן לו) כתב לבאר הסברה ששומת הקנס היא כמו שהיה צריך להיות החפץ בשעת ההעמדה בדין לולי מעשה הגזול, ולכן אם על ידו כחשה, אף שלא על מעשה זה מתחייב, אין זה משנה את אופן השומה.

⁵ לפי"ז נצטרך לכא' לומר ברש"י כמו שכתב הרא"ש ששעת העמדה בדין גבי טביחה ומכירה לאו דוקא, אלא הכוונה לשעת הטביחה והמכירה.

וביארן התוס' (ד"ה מה ומבואר יותר בתור"פ) שבהכחשה דממילא הטעם שהולכים אחר שעת הגניבה גם הוא מאותו הטעם, שלעניין זה ודאי נחשב שינוי כדברי ר' חנינא. וביארן התוס' (ד"ה טלאים) שהטעם שבאופן זה אפי' לעניין הטביחה הולכים אחר השעה הראשונה, אף שהוכחשה אח"כ, ולא טבח אותה בשלימותה, היא משום שגם סיבת החיוב של הטביחה והמכירה הוא בשעת הגניבה ש"אם אין גניבה אין טביחה ואין מכירה", ונראה בביאור כוונתם שעיקר הקנס בטביחה הוא על מה שעכשיו מעשה הגניבה מוגדר מעשה חמור יותר, דאל"כ אין בדבריהם נתינת טעם מדוע לעולם הולכים אחר שעת הגניבה גם לחומרא. בדעת רש"י ניתן היה לומר שסובר שר' אילעא חולק על עצם סברת ר' חנינא, וסובר שאם נאמר ש"טלה ונעשה איל" אינו נחשב שינוי, גם לא שייך לומר שלא זה מה שגנב, ועל זה אמר "רחמנא ליצולן מהאי דעתא", ואם כן לדידן דקיי"ל כר' אילעא, גם בכחש ופיטום דממילא משלם קנס כשעת העמדה בדין, וכ"כ הרא"ש בדעת הר"ף.

אך ברש"י נראה שהטעם שונה. רש"י כתב בר' אילעא:

"נעשה שינוי בידו וקנאו - בשינוי להא מילתא דאם טבח ומכר שלו הוא טובח וכו' ופטור מד' וה' אבל קרן וכפל משלם קרן כי השתא וכפל כעין שגנב או כשעת העמדה בדין".

דהיינו, מבואר ברש"י שאפילו במציאות של "טלה ונעשה איל", שנחשב לר' אילעא כשינוי, משלם קרן כשעת הטביחה, ואין זה שינוי לקנות על ידו אלא דוקא לעניין שאם שחטו אינו חייב עליו בד' וה'. ביאור הסברה בדברי רש"י אלו שטלה ונעשה איל נחשב שינוי אך רק לעניין ד' וה' הדרך המחזורת ביותר בעיניו היא לומר (ע"פ הפנ"י בפירושו הראשון) שאכן שינוי שקרה מאליה נחשב שינוי, אלא שאם נאמר כן לעניין הקרן נמצא חוטא נשכר, שהרי הוא לא פעל דבר שגרם לשינוי, אלא עצם הגניבה גרמה לכך ששינוי זה נעשה אצלו ולא אצל הבעלים, ולכן כדי שלא יהא חוטא נשכר אינו מרוויח מהשינוי ואינו קונה את גוף הקרן, ועוד צ"ע.

עכ"פ מבואר שלדברי רש"י שינוי דממילא לעולם אינו שינוי לקנות על ידו, וכ"כ דשינוי מועט אינו קונה כלל, ולא שייך לומר שקונה אפי' לעניין הכפל. אמנם לא ברירא לי האם נכון לומר סברה זו אפי' לר' חנינא או רק לר' אילעא (ואז הביאור ברש"י בדומה לרא"ש), ויל"ע.

ד. שיטת ר"ת

בשם ר"ת כתבו התוס' לבאר את תירוץ הגמ' "טלאים כדמעיקרא דמים כשל עכשיו", שלעניין הכפל הולכים תמיד להקל. ובפשטות כוונתו היא שחילקה התורה בין דין הקרן לבין דין הכפל לגמרי - דין הקרן הולך אחר זמן סיבת החיוב, דהיינו שעת הגניבה, וכמו שביארנו את הסברה לעיל ע"פ התוס' בדף יא. משום שבשעה זו קנה ומתחייב בדמיה. אך דין הכפל נתמעט לגרע כחו מהקרן, שדוקא את הקרן מייפים כשעת הגניבה (דלר"ת "אחיה" מלשון יפוי כמ"ש סה. ד"ה דתניא)), אבל הכפל נידון תמיד לקולא - או אחר זמן סיבת החיוב (הגניבה) או אחר זמן גמר החיוב (העמדה בדין).

עוד ניתן לבאר בסברת ר"ת, דאף שחידשה תורה ששומת הקנס היא כשעת גמר החיוב, ולא אחר זמן סיבת החיוב, יש להעמיד חידוש זה במסתבר, ולא יתכן שיהא דין הכפל חמור מדין הקרן, ולכן אם הוקרה הגניבה משלם כשעת הגניבה כמו קרן.